

Структури передачі чужого мовлення як прагматичні засоби в інформаційних жанрах інтернет-публіцистики

*Роботу виконано на кафедрі української мови
ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті розглянуто синтаксичні структури з передачі чужого мовлення як прагматичні засоби в інформаційних жанрах інтернет-публіцистики. Визначено основні прийоми й синтаксичні конструкції, за допомогою яких передається чуже мовлення, та різновиди прагматичного значення різних типів структур для передачі чужого мовлення в інформаційних текстах інтернет-ЗМК;

Ключові слова: синтаксичні структури передачі чужого мовлення, прагматичні функції, інформаційні жанри інтернет-публіцистики.

Шулик Р. Т. Структуры передачи чужой речи как прагматические средства в информационных жанрах интернет-публицистики. В статье рассматриваются основные приемы и синтаксические конструкции как прагматические средства в информационных жанрах интернет-публицистики. Определены основные структуры, с помощью которых передается чужая речь, и разновидности прагматического значения разных типов структур для передачи чужой речи в информационных текстах интернет-СМИ.

Ключевые слова: синтаксические структуры для передачи чужой речи, прагматические функции, информационные жанры интернет-публицистики.

Shulyk R. T. Structures of Direct Speech, Indirect Speech and Quoted Speech as Pragmatic Means in Informational Genres of On-Line Mass Media. In the article the author analyses the structures of direct speech, indirect speech and quoted speech as pragmatic means in informational genres of on-line mass media. The main syntactic structures used to convey the speech are defined and the variety of the pragmatic meanings of different structures is described.

Key words: speech-transferring structures, pragmatic functions, informational genres of on-line mass-media.

Постановка наукової проблеми та її значення. Типовими прагматичними синтаксичними засобами в текстах інформаційних жанрів інтернет-публіцистики є структури з передачі чужого мовлення. Чуже мовлення, у якому відтворюються особливості подання інформації в тексті-першоджерелі, надає публіцистичним творам більшої переконливості, насичує їх фактами, посилює враження важливості події, уможливорює авторські коментарі й висновки зі сказаного тією чи іншою особою. Пряма мова автора і його співрозмовника є основою жанру інтерв'ю, Без чужого мовлення в сучасній публіцистиці не обходяться і репортажі, звіти та замітки [3, 272]. Синтаксичні структури з передачі чужого мовлення є ефективними прагматичними засобами, які допомагають авторові тексту досягти комунікативної мети.

У сучасному українському мовознавстві дослідженню чужої мови в інформаційних жанрах не приділяється достатньо уваги. Мало вивченим є питання прагматичної сутності чужого мовлення в інформаційних жанрах інтернет-публіцистики. Тому тему дослідження вважаємо **актуальною**.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. Питання синтаксичних засобів з передачі чужого мовлення в українському мовознавстві розглядали І. К. Білодід, М. Я. Плющ, К. Ф. Шульжук та інші. Більшість вчених сходиться на думці, що існує два основних типи відтворення чужого мовлення: пряма і непряма мова. При прямому відтворенні слова автора (з розповідною модальністю) чергуються із синтаксичними конструкціями, які передають чуже мовлення і за відношенням до них можуть займати препозицію, інтерпозицію чи постпозицію [2, 428]. Непряма мова є не дослівним відтворенням чужого мовлення і зберігає лише загальний зміст висловлення. Непряма мова позбавлена індивідуальних особливостей мовлення конкретної особи і міститься після слів автора [4, 366]. У сучасному мовознавстві поряд з прямою та непрямою мовою вирізняють також невластне пряму та напівпряму мову [4, 368–369]. Ці перехідні типи є емоційними, допомагають авторам більш глибоко передавати внутрішні почуття героїв. Вони більше притаманні художнім, а не публіцистичним текстам. Ще одним різновидом уведення чужої мови в авторський текст є цитати, які вводяться для аргументації суджень автора вказівкою на авторитетне джерело [4, 369].

Дискусійним залишається питання зв'язку між частинами слів автора та власне прямої мови. Так, О. Руднев розглядає пряму мову в синтаксичному аспекті як один із видів складного речення – безсполучникове складнопідрядне речення, у якому слова автора виступають у ролі головного речення, а пряма мова виконує роль підрядного додаткового речення. Б. Кулик вважає, що структури з прямою мовою утворюють особливий тип синтаксичної конструкції, близький до безсполучникового речення із взаємозалежними складовими частинами. З цього приводу І. К. Білодід, зазначає: “Слова автора і речення, що безпосередньо відтворюють чуже мовлення, перебувають не у граматичному, а у загально-змістовому зв'язку” [2, 429]. Такої ж думки дотримуються й інші мовознавці-синтаксисти.

Формулювання мети та завдань. Мета статті – з'ясувати прагматичні функції синтаксичних засобів передачі чужого мовлення в текстах інформаційних жанрів інтернет-публіцистики. Реалізувати мету можна, розв'язавши такі завдання:

- визначити синтаксичні структури, за допомогою яких передається чуже мовлення в текстах інтернет-видань;
- з'ясувати різновиди прагматичного значення синтаксичних структур у різних типах передачі чужого мовлення в інформаційних текстах інтернет-ЗМК.

Об'єкт дослідження – типи і синтаксичні засоби передачі чужого мовлення в текстах інформаційних жанрів. **Предмет дослідження** – структура і прагматичні значення засобів синтаксису в різних типах подачі чужого мовлення в текстах інформаційних жанрів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Новина, замітка, репортаж – найбільш поширені інформаційні жанри в сучасних українських ЗМК [3, 272]. Інколи можна натрапити на такий інформаційний жанр, як інтерв'ю. Прагматика інформаційних текстів менш виразна, ніж у текстах аналітичних чи художньо-публіцистичних жанрів. По-перше, в поданні інформації цінується лаконічність – уміння автора передавати якнайбільше відомостей, використовуючи при цьому якнайменше мовних засобів. У зв'язку з цим синтаксичні засоби в інформаційному тексті повинні підпорядковуватися закону мовної економії [1, 12].

В інформаційних текстах інтернет-ЗМК застосовуються різні способи передачі чужого мовлення: оформлення у вигляді прямої мови, цитат, непрямої мови. Мовні засоби, які використовують для передачі чужого мовлення, різною мірою здійснюють компресію. Прагматичне значення цих мовних засобів полягає в напруженому викладі фактів, у конденсації інформації. Вимогою до інформаційних жанрів журналістики є точність і об'єктивність передачі інформації, тому прагматику окремих текстів цих жанрів визначити важче, ніж аналітичних чи художньо-публіцистичних. В останніх ставлення автора до реалій передається через емоційно забарвлені стилістичні засоби, а в текстах власне інформаційних – за допомогою чіткого підпорядкування всіх структурних засобів комунікативному наміру. Один із ефективних і типових прийомів прагматизації текстів інформаційних жанрів – введення чужого мовлення.

Об'єктивність інформаційних текстів ЗМК досягається за допомогою такої форми передачі чужого мовлення, як пряма мова. У прямій мові окремі структури не відриваються від контексту, в них дослівно передаються завершені висловлення мовця, тому пряма мова переважно не обмежується одним реченням. Цей спосіб передачі чужого мовлення забезпечує також точність інформації.

Пряма мова складається зі слів автора і власне прямої мови – висловлень мовця. Так, у замітці “Ющенко закликає шанувати пам'ять жертв голодомору” інформаційної агенції “Интерфакс-Україна” подається мовлення В. А. Ющенка: “*Йдеться про ідентичність, національну, духовну, цивілізаційну приналежність. Йдеться про особисте і національне достоїнство не бути байдужим, не забувати, не чекати, коли хтось зробить за тебе, а діяти і бути собою*”, – наголошує третій президент України (<http://www.interfax.com.ua/ukr/main/54574/>).

Власне пряма мова складається з двох речень. Перше – безособове, ускладнене двома рядами однорідних членів речення: однорідними додатками *про ідентичність, приналежність* і трьома означеннями *національну, духовну, цивілізаційну*. Друга структура, що входить до складу власне прямої мови, – складнопідрядне речення, головна частина якого (безособове речення) ускладнена п'ятьма однорідними означеннями. У реченнях простежуємо синтаксичний паралелізм, анафору (повтор), ампліфікацію додатків та означень. Така будова прямої мови характеризує мовця як оратор-

ра, патріота, агітатора, покликаною пробудити національну самосвідомість українців. Слова автора складаються з дієслова, яке позначає мовленнєву дію, і номінацію особи-мовця та стоять після прямої мови. Крім об'єктивності, точності, які формуються за допомогою введення прямої мови, автор одночасно створює образ третього Президента України. Така пряма мова – структура, яку можна кваліфікувати як мовленнєву характеристику.

У замітці “У православних почався Різдвяний піст” інформаційного агентства Укрінформ подається пряма мова ієромонаха Леонтія Федорова: “Піст – це той час, коли треба наблизити себе до Бога і щиро розкаятися у своїх гріхах”, – зазначає ієромонах (<http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=965570>).

Пряма мова Л. Федорова – це складнопідрядне речення, головна частина якого синонімічна з двоскладним реченням зі складним іменним присудком (*це час*), який з одного боку виступає засобом компресії інформації в реченні, а з другого надає реченню більшої урочистості. Підрядна частина приєднується до головної за допомогою сполучного слова *коли*. Підрядна означальна частина синонімічна з безособовим реченням з однорідними частинами *треба наблизити* і *розкаятися* (інфінітиви) головного члена речення. Додатки до першої дієслівної частини головного члена речення (*наблизити*) – це назва суб'єкта дії (*себе*) і об'єкта дії (*до Бога*), додаток (*у гріхах*) до другої інфінітивної частини (*розкаятися*) називає об'єкти-форми поведінки чи риси характеру, яких потрібно позбутися. Слова автора, як і в попередньому прикладі, складаються з дієслова, що позначає мовленнєву дію (*зазначає*), і номінації особи мовця (*ієромонах*) та стоять у постпозиції (після прямої мови).

Рідше слова автора займають інтерпозицію за відношенням до власне прямої мови. Простежимо таке розташування на прикладі прямої мови у замітці “Обама погодився зберегти податкові пільги для багатих” (інтернет-видання “Кореспондент”): “Ми не можемо гратися в політику в той час, коли американці чекають від нас вирішення проблем, – сказав Обама журналістам. – Я переконаний, що в кінцевому рахунку Конгрес ухвалить правильне рішення” (<http://ua.korrespondent.net/business/1146289-obama-pogodivsyia-zberegti-podatkovii-pilgi-dlya-bagatih>).

Перша частина власне прямої мови – це складнопідрядне речення з підрядною означальною частиною. Форма підмета (займенник І особи в множині – *ми*) – це засіб об'єднання мовця і тих, до кого він звертається, в одне ціле – йдеться про всіх людей, відповідальних за стан справ у державі. Перед присудком стоїть частка *не* – речення загальнозаперечне. Мовець не вважає той стан справ, який склався, прийнятним. І тільки після такого вдалого звернення стоять слова автора – називається авторитетний мовець (президент США Обама) та адресати (журналісти, а через них – і члени Конгресу США). Друга частина прямої мови – складнопідрядне речення з підрядною з'ясувальною частиною. Підмет у головній частині виражений особовим займенником *Я* (І особа однини), а складений іменний присудок називає ментальний стан (*переконаний*). У підрядній з'ясувальній частині йдеться про те, у чому виражає впевненість президент: конгрес підтримає його, ухвалить потрібні закони. Крім демонстрації об'єктивності інформації, така структура передачі чужого мовлення ілюструє вміння журналіста поставити слова автора саме там, де вони найдоцільніші – між двома складнопідрядними реченнями, у головних частинах яких різні суб'єкти думки (*ми* – *я*). Так здійснюється вдалий змістовий перехід від вираження незгоди з реаліями до навіювання діяти “правильно”, тобто так, як хоче президент.

Пряма мова розміщується, як правило, на початку речення чи складного синтаксичного цілого і супроводжується авторськими коментарями. У словах автора після прямої мови йдеться про джерело інформації (особу чи установу, яка стала джерелом інформації автору): “наголошує третій президент України”, “зазначає ієромонах”, інколи автор характеризує обставини, за яких було отримано інформацію. Так, у замітці “Мікеле Плачідо презентував на «Тижні італійського кіно» в Києві свою «Велику мрію»” інформаційної агенції “Укрінформ” слова автора не обмежуються вказівкою на особу мовця:

“Я радий, що ви матимете змогу відчувати новітній дух, різні відтінки італійського кіно”, – підкреслив на прес-конференції, що передувала церемонії відкриття, голова Італійського інституту культури у Києві В'єрі Сораче Мареска (<http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=959361>).

Пряма мова становить складнопідрядне реченням з підрядною з'ясувальною частиною. Головна частина – це просте двоскладне речення зі складеним іменним присудком (*радий*). У підрядній частині з'ясовується причина стану мовця, позначеного словом-присудком в головній частині. Підрядна частина ускладнена однорідними додатками (*дух, відтінки*), які називають риси об'єкта сприйняття (*італійського кіно*), характеризують те привабливе, що, на думку мовця, йому властиве. Авторський текст є складнопідрядним реченням з підрядною означальною частиною. Підрядна частина відноситься до обставини, ця структура співвідносна з двоскладним реченням. Головна частина – теж двоскладне речення з інверсованою групою присудка. За допомогою інверсії акцентується важливість самої події.

Як пряма мова автором подаються найбільш інформативні, скомпресовані висловлення мовця, у яких ідеться про щось нове, до цього невідоме читачеві. Новою може бути й інформація, і форма її подачі мовцем. Пряма мова дослівно відтворює живе мовлення, іноді навіть з логічними та граматичними помилками, тавтологією, специфічною лексикою. Читач має можливість сам зробити висновки щодо компетентності мовця в певних проблемах та його особистісних рис.

Чуже мовлення передається також у формі цитат. В інформаційних жанрах інтернет-публіцистики цитати виступають частинами авторського речення, вони дослівно, без змін, відтворюють найважливішу, на думку автора, інформацію, проте, на відміну від речень з прямою мовою, цитати не передають завершеної думки мовця, а лише доповнюють авторський текст.

Так, у замітці “*Найєм вимагає розібратися з ксенофобією «Беркуту»*” (збережена стилістика і орфографія оригіналу. – Р. Ш.) автор включає у свій текст цитату із заяви Мустафи Найема: *Крім того, прокуратура має перевірити “перевищення службових повноважень співробітниками підрозділу при затриманні журналіста”* (<http://www.unian.net/ukr/news/news-411424.html>).

Надфразова єдність розпочинається з відокремленого додатка *крім того*, що є засобом зв'язку з попередньою частиною тексту. Цитата у цьому реченні позначає об'єкт, на який має бути спрямована дія суб'єкта (*прокуратура*). Ознакою цитації є лапки. Автора цитати читач визначає з контексту.

У замітці “*Янукович дав митрополиту Володимиру орден*” автор передає частину інформації у формі непрямой мови, актуальну ж інформацію цитує дослівно: *За словами В. ЯНУКОВИЧА, він високо цінує архієпископську діяльність митрополита ВОЛОДИМИРА, спрямовану на розвиток українського православ'я, а також зусилля, “покладені на досягнення міжконфесійного миру і злагоди в суспільстві”* (<http://www.unian.net/ukr/news/news-407749.html>).

Вказівка на джерело інформації подається у формі вставного словосполучення “*За словами В. ЯНУКОВИЧА*” на початку речення. Так наголошується на авторитетності джерела інформації. Мовлення В. Януковича частково відтворюється як непряма мова. Просте речення поширене обставиною ступеня дії (*високо*) та двома однорідними додатками (*діяльність та зусилля*). Цитата ж виконує роль відокремленого означення, що конкретизує, які саме зусилля митрополита Володимира цінує президент.

Використання цитати як частини авторського речення допомагає автору узагальнити менш важливу, на його думку, інформацію та точно відтворити те з чужої мови, що є важливішим.

Найменш інформаційним та об'єктивним способом передачі чужого мовлення є непряма мова. Автори використовують цей тип, коли немає потреби дослівно навести висловлення, а важливо передати лише загальний зміст, при цьому зміст чужого мовлення відтворюється переважно за допомогою підрядних з'ясувальних речень.

Водночас президент ГО “Карпати” зауважив, що співпраця громадськості з ЛМР зараз не на тому рівні, як хотілося б (<http://www.zik.com.ua/ua/news/2010/12/14/261745>).

Австрійська поліція підтвердила, що політика було затримано у н'ятницю в австрійському місті Зальцбург (<http://ua.korrespondent.net/bbc/1147941-v-avstriyi-zaareshtuvali-eks-premera-horvatiyi>)

Тренер також підкреслив, що “Шахтар” заслужено лідирує у чемпіонаті України (<http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=965666>).

За словами Дороша, організатори акції, враховуючи складні погодні умови, вирішили зробити паузу (<http://ua.korrespondent.net/ukraine/1143628-pidpriemci-prizupinili-akciju-protestu-na-majdan>).

Висновок. Чуже мовлення в інформаційних жанрах журналістики передається трьома основними способами: у формі прямої мови, цитат та непрямой мови. Основними синтаксичними

структурами для передачі чужого мовлення є складнопідрядні речення, частини яких ускладнюються рядами однорідних присудків, додатків, означень. За допомогою таких синтаксичних мовних засобів передачі чужого мовлення досягається актуальність, точність, чіткість, документальність, формується об'єктивність інформаційних жанрів інтернет-ЗМІ. Пряма мова, як і в художніх творах, в інформаційних текстах виконує характерологічну функцію. Подаючи одну частину свого речення як непряму мову, автор тим самим узагальнює інформацію, що на його думку є менш важливою. Використовуючи цитату як конструктивний матеріал, журналіст точно відтворює найважливіше з чужого мовлення.

Література

1. Ордынская С. Н. Языковая компрессия: ее онтология, сущность и функции / С. Н. Ордынская // III Междунар. Бодуэновские чтения: И. А. Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания (Казань, 23–25 мая 2006 г.) : труды и материалы : в 2 т. / Казан. гос. ун-т ; [под общ. ред. К. Р. Галиуллина, Г. А. Николаева]. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2006. – Т. 2. – С. 12–13.
2. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – 511, [5] с.
3. Серажим К. С. Текстознавство : підручник / Катерина Степанівна Серажим. – К. : Вид.-поліграф. центр “Київ. ун-т”, 2009. – 527 с.
4. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / Каленик Федорович Шульжук. – К. : Вид. центр “Академія”, 2004. – 408 с.
5. Інформаційний портал “Корреспондент.net” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net>
6. Українське національне інформаційне агентство УКРІНФОРМ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrinform.ua>
7. Інформаційне агентство “Інтерфакс-Україна” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.interfax.com.ua>
8. Українська національна інформаційна агенція УНІАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.net>
9. Інформаційне агентство “Західна інформаційна корпорація” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zik.com.ua>

Статтю подано до редколегії
14.12.2010 р.